

**Рецензія
офіційного рецензента**

професорки кафедри клінічної імунології та алергології Львівського
національного медичного університету імені Данила Галицького
доктора медичних наук, професорки
Зубченко Світлани Олександрівни

на дисертацію здобувача ступеня PhD кафедри психіатрії та дитячої
психіатрії, психотерапії та клінічної психології ФПДО Львівського
національного медичного університету імені Данила Галицького
Березюка Олега Романовича

на тему: **«Клінічне значення психопатологічного феномену власної
неповноцінності у формуванні та перебігу посттравматичного стресового
розладу»**,

подану до захисту у разову спеціалізовану вчену раду ДФ 35.600.119
Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького
МОЗ України, що утворена наказом № 3526-з від 20.12.2024 року для
розгляду та проведення разового захисту дисертації на здобуття ступеня
доктора філософії в галузі знань 22 «Охорона здоров'я»,
за спеціальністю 222 «Медицина»

1.   Ступінь актуальності обраної теми

Ступінь актуальності обраної теми дисертаційної роботи зумовлений комплексом соціальних, психологічних і наукових чинників. В умовах сучасних реалій, зокрема воєнного стану, соціально-економічної нестабільності та зростання рівня психоемоційного напруження, проблема психологічного благополуччя особистості набуває особливого значення. Одним із ключових факторів, що впливає на особистісний розвиток та адаптацію, є феномен власної неповноцінності (ФВН), який може стати передумовою розвитку психопатологічних станів, зокрема посттравматичного стресового розладу (ПТСР).

Наукова значущість проблеми підтверджується тим, що сучасні психологічні дослідження все частіше розглядають ФВН у контексті когнітивних та емоційних змін, що відбуваються внаслідок психотравмуючих подій.

Крім того, недостатня розроблені ефективні методи діагностики та психологічної корекції ФВН, що зумовлює потребу у науковому вивченні його

впливу на психічне здоров'я. Дослідження даної тематики сприятиме не лише розширенню теоретичної бази психології, а й створенню практичних рекомендацій для психотерапевтичної роботи з особами, які пережили травматичний досвід. Таким чином, вивчення ФВН як важливого психологічного чинника є актуальним, своєчасним і має вагоме значення для розвитку психологічної науки, психотерапії та реабілітаційної практики.

Мета дисертаційного дослідження Березюка О. Р. полягала у розкритті психопатологічної сутності феномену власної неповноцінності у пацієнтів-чоловіків, які отримали бойову психічну травму та мають діагноз ПТСР, шляхом вивчення рівня порівняльного індексу почуття неповноцінності, ґрунтовного аналізу і комплексної оцінки клініко-психопатологічних проявів феномену власної неповноцінності як валідного предиктора формування, перебігу ПТСР та вдосконалення діагностики.

Таким чином, враховуючи науково-теоретичне, практичне та соціальне значення феномену власної неповноцінності в популяції загалом, а особливо у пацієнтів-чоловіків, які отримали бойову психічну травму та мають діагноз ПТСР, вважаю, що тема і мета представленої роботи є актуальною як для сучасної науки, галузі охорони здоров'я, так і суспільства в цілому.

2. Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх новизна, повнота викладу в опублікованих працях

Для досягнення мети і вирішення поставлених завдань автором дисертаційної роботи проведено декілька соціологічних та аналітичних досліджень: 1) проведено 7 інтерпретаційних інтерв'ю для досягнення необхідного рівня узгодженості в інтерпретаціях (inter-rating reliability) і формування фінального переліку елементів опитувальника – прикметників-відповідників українською мовою. У результаті роботи над перекладом було отримано фінальний варіант адаптованої української версії опитувальника порівняльного індексу почуття неповноцінності (ППІН); 2) проведено

анкетування 612 здобувачів вищої освіти у ЗВО III та IV рівнів акредитації для вивчення поширеності феномену власної неповноцінності та його асоціації у загальній популяції (усі анкетовані заповнювали 6 опитувальників); 3) анкетування 95 чоловіків, які перенесли бойову психічну травму з метою дослідження Феномену Власної Неповноцінності у пацієнтів з ПТСР.

Дизайн дослідження передбачав використання комплексу сучасних методів: бібліосемантичного, системного підходу, анкетування, медико-статистичного.

Враховуючи вдало опрацьований дизайн дослідження, достатній обсяг первинного матеріалу та комплекс сучасних методів автору представленої дисертаційної роботи вдалось повністю виконати поставлені завдання та досягти мети дослідження, а також отримати нові чи суттєво доповнити вже відомі дані. Розширені висновки щодо наукової та клінічної новизни представленого дослідження можна сформулювати наступним чином:

Наукова новизна:

а) Комплексний підхід до вивчення феномену власної неповноцінності (ФВН):

Уперше проведено всебічне дослідження ФВН як предиктора ПТСР у контексті бойової психічної травми.

Виявлено парадоксальний захисний ефект ФВН (як Superiority, так і Inferiority) на розвиток ПТСР, що суттєво розширює розуміння психологічних механізмів адаптації до травми.

б) Методологічні інновації:

Здійснено переклад і валідизацію опитувальника «Порівняльний індекс почуття неповноцінності, ППН» українською мовою, що розширює інструментарій для україномовних досліджень у галузі психіатрії.

Застосовано комплексний статистичний аналіз, включаючи логістичну регресію, для виявлення складних взаємозв'язків між психологічними факторами та ПТСР.

в) Нові знання про взаємозв'язки психологічних факторів:

Виявлено специфічні кореляції між рівнями депресії, самооцінки, самооефективності та проявами ПТСР, що поглиблює розуміння психопатології розладу.

Клінічна новизна:

а) Удосконалення діагностики ПТСР:

Розроблено новий діагностичний алгоритм, що інтегрує оцінку ФВН, самооцінки та самооефективності, що дозволяє більш точно прогнозувати розвиток ПТСР.

б) Персоналізація терапевтичних підходів:

Запропоновано п'ять терапевтичних алгоритмів з урахуванням специфічних психологічних мішеней, що дозволяє адаптувати лікування відповідних пацієнтів до індивідуальних потреб.

в) Нові стратегії профілактики:

Виявлення факторів ризику (відсутність зміненої самооцінки, високі показники PHQ-9 та GAD-7) дозволяє розробити більш ефективні стратегії профілактики ПТСР у військовослужбовців.

г) Розширення розуміння клінічної картини ПТСР:

Виявлено специфічні впливи різних форм ФВН на окремі критерії ПТСР (наприклад, вплив Superiority на симптоми інтрузії), що дозволяє більш нюансовано підходити до лікування.

д) Інтеграція психометричних інструментів:

Запропоновано комплексне використання шкал ППН, Розенберга та Шварцера і Єрусалима для покращення діагностики та моніторингу лікування ПТСР.

Ці висновки демонструють значний внесок дослідження у розвиток теоретичних і практичних аспектів діагностики та лікування ПТСР, особливо у контексті бойової психічної травми, та вказують на потребу подальших досліджень.

Загалом, положення дисертації обґрунтовані, висновки відповідають меті і поставленим завданням дослідження. Результати роботи достатньо

представлені на науково-практичних конференціях, а також висвітлені у публікаціях. За матеріалами дисертації опубліковано 8 наукових праць, з них: 5 статей у наукових фахових виданнях, у тому числі 2 – у міжнародних фахових виданнях (Scopus); 1 тези у матеріалах конференції з міжнародною участю; 1 свідоцтво на авторський твір та 1 інформаційний лист.

Таким чином, дисертаційне дослідження Березюка Олега Романовича виконане на достатньому науково-методичному та методологічному рівнях. Положення дисертації, висновки і практичні рекомендації, які виносяться на захист, відповідають фактичному матеріалу, є логічними та аргументованими, містять наукову новизну і мають вагоме теоретичне, практичне та соціальне значення.

3. Теоретичне і практичне значення результатів дослідження

Теоретичне значення полягає у виявленні вагомого діагностичного та прогностичного клініко-психопатологічного критерію ПТСР, особливо, коли цей розлад формується внаслідок бойової травми. З точки зору практики автор дослідження розробив клініко-діагностичні та прогностичні рекомендації для розпізнавання психопатологічного впливу феномену власної неповноцінності на формування та перебіг ПТСР. Удосконалено та адаптовано клініко-діагностичний алгоритм із встановлення рівня феномену власної неповноцінності, його клінічних проявів при ПТСР. Розроблені рекомендації клініко-діагностичних інструментів для ідентифікації та мінімізації впливу феномену власної неповноцінності на розвиток симптоматики ПТСР і рекомендовані терапевтичні алгоритми з виокремленням специфічних мішеней психотерапевтичних інтервенцій.

4. Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому

Структура дисертації Березюка Олега Романовича, викладена українською мовою на 191 сторінці друкованого тексту, відповідає сучасним вимогам МОН України. Вона містить анотацію, зміст, перелік умовних

позначень, скорочень і термінів, вступ, огляд літератури, опис матеріалів та методів дослідження, три розділи власних досліджень, висновки, список використаних джерел (включає 209 найменувань), 4 додатки. Результати дослідження інформативно відображені у 20 таблицях і проілюстровані 31 рисунком.

В анотації, поданій українською та англійською мовами, лаконічно представлено зміст дисертації, ключові результати дослідження та основні положення, що виносяться на захист. Також наведено перелік наукових публікацій, підготовлених за темою дисертаційної роботи.

У вступі автор детально обґрунтовує актуальність обраного наукового напрямку та необхідність проведення даного дослідження. Мета і завдання викладені чітко та структуровано. Крім того, визначено об'єкт і предмет дослідження, окреслено його наукову новизну та практичну значущість, а також зазначено особистий внесок здобувача й подано інформацію щодо апробації роботи.

Розділ 1 «Міжнародний та вітчизняний досвід дослідження феномену власної неповноцінності (ФВН) (аналітичний огляд літератури)» включає п'ять підрозділів, у яких викладено аналіз даних літератури щодо досліджень феномену власної неповноцінності в Україні та світі, його асоціацій з психопатологічними і психологічними станами. Огляд літератури має чітку структуру, є змістовним і викликає інтерес до обраної теми. Він демонструє широкий кругозір та глибоке розуміння дисертантом суті наукової проблематики.

Розділ 2 «Матеріали та методи дослідження» містить детальний опис об'єкта, предмета, дослідницького дизайну та застосованих методів. Також у ньому наведено обґрунтування розрахунку необхідного обсягу спостережень і принципи формування репрезентативних вибірок для запланованих опитувань.

Розділ 3 «Асоціації феномену власної неповноцінності (ФВН) зі спектром досліджуваних проявів: самоефективність, самооцінка, риси

особистості, тривога, депресія» присвячений аналізу поширеності феномену власної неповноцінності та його асоціації у загальній популяції. Встановлено достовірні відмінності між рівнями самоефективності та самооцінки залежно від наявності ФВН; близько половини опитаних осіб з ФВН мали прояви тривоги, близько третини – депресію. Найчастіше депресія зустрічалась у групі осіб з індексом надцінності ФВН, у яких були присутні ознаки екстремального прагнення у будь-який спосіб компенсувати надмірне почуття неповноцінності. Автором визначено, що низька самооцінка та знижена самоефективність достовірно прямопропорційно впливає на появу симптомів депресії.

У розділі 4 «Дослідження феномену власної неповноцінності у чоловіків з посттравматичним стресовим розладом, які перенесли бойову психічну травму» викладено результати аналізу анкетування чоловіків, які перенесли бойову психічну травму та поширеності ФВН у них. Автором доведено, що найвищий рівень депресії був у групі чоловіків з індексом надцінності ФВН, а високі рівні депресії поєднуються з низькими балами самооцінки та самоефективності, а також з високими балами загальної тривожності згідно опитувальника Бека та з високими балами опитувальника PCL-5. З'ясовано, що високі бали за шкалою самооцінки Розенберга достовірно поєднувались з високими балами згідно опитувальника загальної самоефективності Шварцера і Єрусалима та з низькими балами згідно шкали тривоги Бека і низькою загальною кількістю балів згідно опитувальника PCL-5.

Розділ 5 «Феномен власної неповноцінності у формуванні посттравматичного стресового розладу у чоловіків, які перенесли бойову психічну травму» дисертації складається з двох підрозділів. У першому з них було встановлено чинники, що впливали на появу ПТСР і його критерії у чоловіків, які перенесли бойову психічну травму. За допомогою методу логістичної регресії, автором було виокремлено з 15-ти аналізованих чинників (14-ти результатів опитувальників і вік) три, які при поєднаній дії мали достовірний вплив на появу ПТСР у чоловіків, які перенесли бойову психічну

травму. А саме: відсутність феномену зміненої самооцінки, високі бали згідно опитувальників PHQ-9 та GAD-7 провокуватимуть розвиток ПТСР у пацієнтів даної групи. У другій частині розділу сформовано удосконалений діагностичний алгоритм для ПТСР. Дисертантом пропонується удосконалити діагностичний алгоритм для ПТСР шляхом інтеграції шкал, що вимірюють феномен неповноцінності, самооцінку та самоефективність, а саме:

- шкала Порівняльного Індексу Почуття Неповноцінності (ППІН);
- шкала самооцінки Розенберга;
- шкала загальної самоефективності Шварцера і Єрусалима.

Такий підхід дозволяє адаптувати лікування до унікальних потреб пацієнта, що потенційно покращить результати терапії.

Аналіз літературних джерел, представлений у кожному розділі власних досліджень, дав змогу всебічно інтерпретувати отримані результати, співвідносячи їх із сучасними науковими даними. Це дозволило узагальнити підсумки роботи, аргументовано пояснити виявлені закономірності та встановлені факти. Викладений матеріал свідчить про глибоке розуміння автором досліджуваної проблематики з урахуванням дискусійних аспектів і перспектив подальших наукових пошуків.

Висновки та практичні рекомендації узгоджуються з отриманими результатами, поставленими завданнями та основною метою дисертаційної роботи.

Список використаних джерел оформлений відповідно до бібліографічних стандартів і містить достатню кількість сучасних наукових праць.

У додатках представлено акти впровадження результатів дисертаційного дослідження в освітній процес і практичну діяльність закладів охорони здоров'я.

Таким чином, дисертаційна робота Березюка Олега Романовича відповідає існуючим вимогам і є завершеним науковим дослідженням, результати якого становлять наукову новизну, мають теоретичне і практичне значення.

5. Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці

Результати представленого дисертаційного дослідження можуть бути рекомендовані до впровадження (а деякі аспекти уже впроваджені): 1) на практичному рівні – у лікувально-діагностичну роботу лікарів-психіатрів; 2) у наукову і навчальну роботу кафедр ЗВО, які здійснюють підготовку здобувачів вищої освіти зі спеціальності «Медицина», проводять навчальну діяльність з метою підвищення кваліфікації лікарів-інтерністів (терапевтів, психологів, психіатрів, психотерапевтів), тощо.

6. Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача

Представлена дисертаційна робота за актуальністю обраної теми, обсягом проведених досліджень, новизною, обґрунтованістю висновків, теоретичним і практичним значенням у цілому заслуговує на позитивну оцінку. Водночас, у процесі рецензування дисертаційної роботи виникли деякі зауваження.

1. У дисертаційній роботі відсутній розділ, присвячений аналізу та узагальненню результатів досліджень, який не є обов'язковим, проте наявність якого дозволила би підкреслити значення основних результатів роботи.

2. Крім того, звертають на себе увагу окремі невдалі вислови, поодинокі «механічні» орфографічні чи граматичні помилки.

Загалом, виявлені зауваження не є принциповими і не знижують наукової цінності дисертаційного дослідження.

В якості наукової дискусії хотілось би отримати відповідь на **наступні запитання**:

1. Дисертаційна робота досліджує почуття неповноцінності як психопатологічного феномену. Чому ФВН може розглядатися як фактор ризику виникнення ПТСР навіть після усунення травматичної ситуації?

2. Як визначення феномену власної неповноцінності співвідноситься із сучасними критеріями DSM III - DSM V (Diagnostic and Statistical Manual of mental disorders, Діагностичний та статистичний посібник з психічних розладів)?

7. Відсутність порушень академічної доброчесності

Рукопис дисертації Березюка Олега Романовича перевірено на плагіат. Згідно експертного висновку Комісії з виявлення та запобігання академічного плагіату у Львівському національному медичному університеті імені Данила Галицького унікальність роботи станом на становить 96,6%. Таким чином, дисертаційна робота Березюка Олега Романовича є оригінальною завершеною науковою працею.

8. Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертаційна робота Березюка Олега Романовича «Клінічне значення психопатологічного феномену власної неповноцінності у формуванні та перебігу посттравматичного стресового розладу» є оригінальною завершеною науковою працею, основні положення якої відображені у достатній кількості опублікованих праць у фахових вітчизняних і зарубіжному виданнях, та обговорені на медичних форумах різних рівнів. Робота містить нові науково обґрунтовані результати, які в сукупності розв'язують актуальну проблему сучасної медицини щодо оцінки клініко-психопатологічних проявів феномену власної неповноцінності як достовірного предиктора розвитку та перебігу ПТСР у чоловіків, які перенесли бойову психічну травму. Отримані результати сприятимуть своєчасній та ефективній діагностиці, а також підвищенню якості лікування таких пацієнтів.

Дисертаційна робота Березюка Олега Романовича за актуальністю теми, науковою новизною, теоретичною та практичною цінністю відповідає вимогам, що передбачені «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої

освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», який затверджений Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р., відносно дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії, та Наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій», а її автор Березюк Олег Романович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 222 «Медицина» в галузі знань 22 «Охорона здоров'я».

Офіційний рецензент:

**професорка кафедри клінічної імунології
та алергології Львівського національного
медичного університету імені Данила Галицького
доктор медичних наук, професорка**

С.О. Зубченко